

„Odpuzující jednání, odpuzující osoby, odpuzující psaní, odpuzující zápletky, odpuzující závěr. Rozsudek: Odpuzující.“

Mickey Spillane a „hammerovská“ série na přelomu čtyřicátých a padesátých let 20. století

MICHAL JAREŠ, Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., Praha

Ten možná až příliš dlouhý název je citací drobné anotace na první Spillaneovu knihu *Já, porota* (I, the jury) ze *Saturday Review of Literature* z 9. 8. 1947¹ a myslím, že celkem názorně ukazuje, jak na Spillaneovy detektivky z přelomu čtyřicátých a padesátých let reagovala dobová americká kritika. Není divu, že odmítavě – pokud v závěru této novely zastřelí hlavní hrdina, soukromý detektiv Mike Hammer, svou snoubenku, která provádí striptýz, do břicha (protože je chladnou vražedkyní a Hammer ji odhalil), ukazuje cosi nového a nečekaného v tehdejší detektivkářské praxi. Poválečná americká drsná škola byla poněkud v rozkladu – Raymond Chandler vydal svou další knihu až v roce 1949 (*Sestřička*), v té době byl zaneprázdněn spoluprací s filmovým průmyslem. S filmem začal pilně spolupracovat i Jonathan Latimer, další z otců zakladatelů, Dashiell Hammett, se vrhnul na politiku. Začínají se sice objevovat nová jména jako byl Chester Himes, John D. McDonald, nebo později na konci čtyřicátých let přichází série Rosse Macdonalda s detektivem Lew Archerem. Hard-boiled crime fiction se – vcelku logicky – přesunula do filmu. Do tohoto bezčasí najednou vpadnul Mickey Spillane (1918–2006). Nebyl v branži populární kultury úplný nováček, už před vypuknutím války spolupracoval s komiksovými vydavateli. Během války byl v aktivní vojenské službě, ale po návratu z ní jaksí nenacházel uplatnění. Jak říká jedna z legend, Spillane potřeboval tisíc dolarů na postavení vlastního domu a v horečce a během 19 dnů napsal svou první knihu, již zmiňovanou detektivku *Já, porota*. Vyšla v červnu 1947 a Spillane jí odstartoval neuvěřitelně úspěšnou sérii s hlavním hrdinou, soukromým detektivem, kterého pojmenoval Mike Hammer. Nadále si pro můj příspěvek budu všimát počátků této „hammerovské“ série, tedy Spillaneových knih, vychrlených na počátku padesátých let. Jedná se o knihy *Já, porota* (I, the jury, 1947),² *Mám rychlou zbraň* (My Gun Is Quick, 1950),³ *Má je pomsta* (Vengeance Is Mine, 1950),⁴ *Jedné osamělé noci* (One Lonely Night, 1951, česky nevyšlo), *Vražedná výhra* (The Big Kill, 1951)⁵ a *S polibkem přijde smrt* (Kiss Me Deadly, 1952),⁶ Stranou ponechávám další Spillaneovu detektivku, *Dlouhé čekání* (The Long Wait, 1951),⁷ která do této řady nezapadá. Spillane se po roce 1952 na několik dalších let

¹ Lurid action, lurid characters, lurid writing, lurid plot, lurid finish. Verdict: Lurid.

² Česky 1991 v nepříliš zdařilém překladu Jana Kristka.

³ Česky původně v roce 1992 pod názvem *Rychlá je má zbraň* v překladu Jana Kristka, 1998 v překladu Jiřího Špalka.

⁴ Česky 1992 v překladu Jana Filipského.

⁵ Česky původně pod názvem *Velké vraždění* v roce 1992 v překladu M. Krbce, 1998 v překladu Jiřího Špalka.

⁶ Česky 2001 v překladu Jiřího Špalka.

⁷ Česky 2009 v překladu Pavla Medka.

odmlčel a vrátil se k literatuře až na počátku šedesátých let: podobně jako Chandler totiž začal spolupracovat s filmovým průmyslem.

Mike Hammer – povšimněme si hned na začátku jeho mluvícího jména hammer = kladivo – je od počátku comicsovým hrdinou. Ne nadarmo byl jeho předchůdcem detektiv Mike Danger, kterého Spillane vymyslel pro jednu z comicsových sérií. To znamená, že Hammer **není** novým Philem Marlowem: Tam, kde je Marlowe cynický, je Hammer už machistický; kde Marlowe ironizuje, Hammer útočí pěstmi nebo se zbraní v ruce. Hammer je prototypem bezskrupulózního muže, prototyp výrazného šovinisty, násilníka a člověka, který si sám určuje svá pravidla. Jeho modelová komiksovost je podpořena také mnohými výrazovými znaky, jako je zamilovaná zbraň ráže 45, kouří cigarety značky Lucky Strikes, pije, střelí rychleji než jeho soupeři. Často končí příběhy o něm shodně, tedy totální anihilací nepřitele. Příklad za všechny, poslední dvě věty z knihy *Mám rychlou zbraň*: „*Berin měl otevřená ústa a zuřivě řval s šileností svržených bohů, ale můj chechtot byl hlasitější. Řval i ve chvíli, kdy jsem stiskl spoušť.*“⁸ Samozřejmě nesmí chybět krásná spolupracovnice/sekretářka Velda (kterou i přes své excesy s ženami Hammer miluje asi nejtrvaleji a podle všeho si Veldu v posledním, již Spillanem nedopsaném románu *Goliášova kost /The Goliath Bone/, i vezme*).⁹ Vedle toho zde nechybí ani spolupracovník od policie, zde inspektor Pat Chambers, který nad Hammerem a jeho nestandardním chováním vždy trochu přimhouří oči a pomůže mu, když Hammer až anarchisticky obchází zákon. Stačí si na potvrzení některých věcí vzít samotný začátek novely *Já, porota*:

„*Oklepal jsem dešťové kapky z klobouku a vrazil do místnosti. Nikdo ani nemukl. Zdvouřile o kousek poodstoupili, ale cítil jsem jejich upřené pohledy. Pat Chambers se u dveří do ložnice pokoušel uklidnit Myrnu. Divčí tělo se otřásalo štkavými vzlyky. Přišel jsem blíž a jednou rukou ji objal.*

„Uklidni se, holka,“ řekl jsem jí. „Pojď sem a lehni si.“ Dovedl jsem ji k divanu, co stál naproti a posadil ji. Byla na tom hodně zle. Jeden z uniformovaných policajtů pod ní položil polštář a ona se natáhla.

Pat mě přivolał k sobě a ukázal na dveře ložnice. „Vevnitř, Miku,“ řekl.

*Vevnitř. To slovo mě těžce zasáhlo. Vevnitř na podlaze ležel mrtvý můj nejlepší kamarád. Tělo.“*¹⁰

Pro onu zmiňovanou komiksovost a supermanskou sebejistotu stačí vzít už tyto první odstavce: vše se rozpohybovává až JEHO příchodem. Vrazí do místnosti a je středem pozornosti, JEHO první kroky pak směřují k ženě, aby se o ní postaral, a pak začne pracovat dál, ve spolupráci s policejním inspektorem. Tato až příliš nadnesená sebestřednost se projevuje už v samotných názvech jednotlivých knih: *Já, porota* – *Mám rychlou zbraň* – *Má je pomsta* (zvýraznil M. J.). Navíc je Hammer bezvýhradný americký patriot, rasis-ta, blasfemik (již samotným názvem knihy *Má je pomsta*), navíc trochu sadista; v jeho

⁸ SPILLANE, Mickey: *My gun is quick*. Londýn : Corgi books, 1964, s. 220. – Všechny zde obsažené překlady, pokud není uvedeno jinak, jsou od autora článku.

⁹ *The Goliath Bone* připravil k vydání a z části i dopsal podle poznámek ze Spillaneovy pozůstalosti jeho monografista a zároveň plodný autor detektivek Max Allen Collins v roce 2008.

¹⁰ SPILLANE, Mickey: *I, the jury*. Sevenoak : New english library Books Paperback edition, 1982, s. 7.

příběžích se setkáváme s těmi nejprimitivnějšími útoky na homosexualitu (v *Má je pomsta* je hrdinka transsexuál), případně antikomunismus, o kterém se zmíníme dále. Zajímavá by byla jistě i povaha samotného vyšetřování a kriminalistické praxe – Hammer se dost často vloupe do cizího bytu, pro vyzvědění některých informací neváhá použít velmi hrubého násilí, do cesty se mu většinou při jeho vyšetřovacích metodách připele minimálně „nádherná“ žena (může však být i nymfomanka). Vůbec ženy v jeho přítomnosti shledávají Hammera jako objekt nejryzejšího obdivu:

„Ann zašeptala: ‚Miku?‘

Chtěl jsem se na ní obořit, ale jak jsem se otočil, nic ze mně nevyšlo, protože Ann (...) se postavila doprostředka pokoje, ožvlá socha v botách na vysokých podpatcích, která kouří cigaretu, co se oranžovou barvou odrážela v jejích očích. Stála tam s rozkročenýma nohama a s rukou opřenou na boku mě vyzývala každým svalem svého těla.

Stála tam do chvíle, než jsem ji popadl a zmáčkl tak tvrdě, až vydechla do mých úst, pak mě kousla do krku a sklouzla z mých rukou na pohovku. Musel jsem za ní.“¹¹

Dedukce není příliš propracovaná a Hammerův styl vyšetřování je vlastně jednoduchý – prostě to z obviněných vymlátí. Snad právě proto dobová kritika – a to jak západní, tak i východní – kupodivu často shodně komentovala toto archetypální maskulinní božstvo jako smíchání pornografie a sadismu, případně sahala až k nacistickému odkazu: „Účelové psaní a zápletky, i když klopotně konstruované, by mohly spolu se zvráceným oslavováním síly, krutostí a nezákonnými metodami, sloužit i jako čtení pro gestapáckou výuku.“¹² (Anthony Bouchler v *SF Chronicle*) – „Spillaneovy knihy jsou směsicí scén násilí a překotného chvatu, s nímž se krásné ženy samy od sebe a bez nejmenšího studu nebo váhání svlékají před Mike Hammerem do naha a jsou mu zcela po vůli. Mike Hammer není vlastně ničím jiným než personifikací tužeb ušlápnutého, zmechanizovaného, životním stylem i fyzicky zničeného, a tudíž eroticky méně přitažlivého člověka.“¹³

V dnešní době můžeme označovat právě hammerovské detektivky spíše na pomezí thrilleru a detektivky, a je otázkou, proč se jimi máme po takřka šedesáti letech zabývat. Ta odpověď je mimo jiné vyjádřená v číselné hodnotě 24 milionů. Jen do června 1954 se totiž takové množství Spillaneových románů prodalo pouze ve Spojených státech.¹⁴ V první dvacítky bestsellerů **všech** dob, kterou v roce 1968 vyhlásil časopis *Time*,¹⁵ měl Spillane všechny knihy, o nichž tu hovoříme. Ve společnosti *Peytonova hrádku* Grace Metaliousové, *Božího políčka* Erskina Caldwellella nebo *Milence Lady Chatterleyové* D. H.

¹¹ Viz pozn. č. 8, s. 87.

¹² „Able, if painfully derivative, writing and plotting, in so vicious a glorification of force, cruelty and extra-legal methods that the novel might be made required reading in a Gestapo training school“ (*San Francisco Chronicle*, 3. 8. 1947).

¹³ Marsyas USA. In: *Světová literatura*, 1958, č. 3, s. 219.

¹⁴ V roce 1969 už tato částka činila 40 milionů – viz CAWELTI, John G.: The Spillane Phenomenon. In: *Journal of Popular Culture*, roč. III, léto 1969, č. 1, s. 9.

¹⁵ To znamená 8. *I, the jury* (5 390 105 výtisků); 10. *The big kill* (5 089 472 výtisků); 13. *My gun is quick* (4 916 074 výtisků); 14. *One lonely night* (4 873 563 výtisků); 15. *The long wait* (4 835 966 výtisků); 16. *Kiss me, deadly* (4 828 044 výtisků); 18. *Vengeance is mine* (4 637 734 výtisků). Viz <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,837843,00.html> – přístup 19. května 2009.

Lawrence. Spillane zcela jednoznačně a neopakovatelně zachytil neuvěřitelnou vlnu zájmu o jeho styl psaní, a využil toho maximálně. To, že se však jedná o místy dobovou záležitost, jen dokazuje pokus vydávat Spillaneovy detektivky v češtině po roce 1990. I přes snahu redaktorů *Mladé fronty Dnes* a propagaci toho „opravdu západního“ detektiva¹⁶ se jeho detektivky neprodávaly a recenzní ohlas splňuje myslím vcelku jasně recenze na knihu *Rychlá je má zbraň* od Milana Ležáka, nazvaná „*Natvrdlá škola*“.¹⁷

Spillaneovy detektivky jsou pro nás dnes vlastně studijní materiál pro několik proměn samotné detektivky v poválečné době. Můžeme jeho knihy v počátcích (tedy poválečný svět do rozdělení na Východ a Západ) chápat jako pokus o pokračování a vylepšení klasické drsné školy, reprezentované Hammettem nebo Chandlerem s již daným typem: osamělý detektiv, který touží po pomstě a zároveň dokazuje svou cestou pravý a nezaměnitelný směr svého konání. Jistě můžeme vidět spojnice například mezi *Sbohem buď, láska má* a *Já, porota*.¹⁸ Na takový vcelku logický vylepšený pokus po druhé světové válce – vylepšený ve smyslu krve, násilí a zejména sexuality – se nabalila i další proměna Spillaneho textů. Tím myslím spojení s politickým vývojem zejména ve vztahu ke studené válce. Jak již bylo řečeno výše, Mike Hammer je – v důsledku asi nejvíc – patriot. Jeho role proto nemohla být jiná ve chvíli duálního rozdělení světa na „zlé“ a „dobré“. V asi nejzazší podobě se to podařilo Spillaneovi v detektivce *Jedné osamělé noci*, která vyvolala dosti hysterickou reakci jak ve „výhodním“ bloku, tak i mezi intelektuály americkými. Hlavní problém byl v tom, že se tu zcela evidentně deklarovala mccarthyovská linie honu na komunisty. Pravděpodobně je to také ten hlavní důvod, proč se Spillaneovy detektivky u nás objevily v překladech až po roce 1989, když už vcelku liberální šedesátých léta 20. století přinesla překlady některých bondovek, případně románů a novel jiných autorů drsné školy. A paradoxně *Jedné osamělé noci* nebylo doposud do češtiny přeloženo.

Detektivka ozvláštěná bojem s politikou nepřítel nebyla ovšem nic neobvyklého – antikomunismus v době korejské války byl logický. Nehledě na to, že právě vojáci byli podle dobových zpráv čtenáři Spillaneových detektivek.¹⁹ Christopher La Farge ve své studii *Mickey Spillane and his bloody Hammer* z roku 1954, později otištěné v knize *Mass culture*²⁰ věnuje pozornost zejména knize *Jedné osamělé noci* a Spillaneův přístup k mccarthysmu pojmenovává jako „hammerismus“ (hammerism): „Komunisté a členové mafie jsou dle Hammera všichni velmi špatní – samozřejmě. Jsou popisováni jako změkčilí, homosexuální, hloupí, důvěřiví, dětští nebo je lze snadno obelstít; zároveň jsou ale nejnebezpečnější pro Spojené státy. Jakýmkoli prostředky, které Hammer použije a budou vést k jejich vykořenění a zejména k jejich smrti, jsou dobré.“²¹

¹⁶ Viz například článek Ondřeje Neffa Já, spravedlnost aneb Spravedlnost pro Spillana. In: *Mladá fronta Dnes*, roč. 2, 7. 12. 1991, s. 4 – 5.

¹⁷ LEŽÁK, Milan: *Natvrdlá škola*. In: *Telegraf*, roč. 2, 19. 5. 1993, č. 114, s. 15.

¹⁸ Ostatně na to upozorňuje již zde zmiňovaný John G. Cawelti ve svém článku, s. 11 a n.

¹⁹ K antikomunismu lze připomenout základní kompendium Michaela Barsona *Red Scared!: The Commie Menace in Propaganda and Popular Culture* (2001).

²⁰ LA FARGE, Christopher: *Mickey Spillane and his bloody Hammer*. In: *Mass culture. The popular arts in America*. New York: Free Press, 1957, s. 176 – 186, původně otištěno v *The Saturday Review*, 6. 11. 1954, s. 11 – 12, 54 – 59.

²¹ „Mike Hammer's Communists and members of Mafia are, of course, all Very Bad. They are also described as soft, homosexual, stupid, gullible, childish, or easily tricked; but at the same time as the Most

A právě tento přístup si v případě Spillaneovy knihy zasloužil i výraznou pozornost tehdejšího východního bloku. Překladatel František Vrba si v článku *Kultura života proti „kultuře“ smrti* v Rudém právu v prosinci 1952 posteskl: „(...) Mickey Spillane vydal během několika posledních let ‚studené války‘ šest knih, prosáklých krví a sadismem. Tohoto neuvěřitelného braku bylo prodáno 13 milionů výtisků. Přední americký obrázkový magazín Life věnoval nedávno šestnáct velkých stran svého hlazeného křídového papíru ‚dílu‘ Mickeye Spillane, jehož s lidožroutskou sentimentalitou nazývá ‚plavovlasým miláčkem smrti‘. Spillane je zbožňovaným autorem amerických hrdlořezů v Koreji.“²² V podobném duchu se pak nese i další článek z *Rudého práva*, nazvaný *Spillaneho Osamělá noc a americká moderní romance*. V něm nechybí klasická propagandistická adjektiva typu „výrobce smrti a vražd všech odstínů“, „zbožňovaný autor amerických hrdlořezů“ či „ideologie hniloby a rozkladu“: „Mickey Spillane a jemu podobní nejsou ničím jiným, než odpornými posluhy amerických válečných kruhů. Jedinou pravdou těchto amerických literárních zrůd je dolar. Ten je pro ně měřidlem všeho. Za dolary vyrábí Spillane smrt a vraždy. (...) Hnusné literární výplody Mickeye Spillaneho a jemu podobných zaniknou na smetišti dějin. Avšak díla čestných pokrokových amerických autorů budou žít.“²³

Politika se v tomto okamžiku stala se spojením s násilím a erotikou asi tím nejproblematictější, jak Spillaneho detektivky přelomu čtyřicátých a padesátých let přijímat. Souhlasit se dá samozřejmě se všemi předloženými názory: navíc sama americká kritika od začátku chápala Spillaneho problematcky. Od toho se ale dostáváme k další ukázce proměny detektivky v poválečné době. Právě díky Spillaneovi a dalším se spojení s drsností, násilím a erotikou stávalo až jakousi normou v populární kultuře (zde třeba série **Richarda S. Prathera** s detektivem Shellem Scottem, knihy Richarda Ellingtona, Bretta Hallidaye a desítek dalších). Spillane svou jednoduchostí a čichem po tom, co v období vznikajícího amerického snu i studené války chybí, byl nejslavnější a v mnohém první. V tom měla pravdu komunistická kritika bezesporu: pravdou **byl** samozřejmě dolar, ale k němu i vyostřená situace a touha po útěku do utlumené a „pikantnější“, někdy až jednoduché, zábavě. Díky tomu se uvolňovalo napětí vnitřní, a takový katalyzátor pro desítky milionů čtenářů byl vždy nedílnou součástí dějin. Že to fungovalo, ukazuje například scéna z filmu Petera Bogdanoviche *Poslední představení* (The Last picture show) z roku 1971, při které právě *Já, porota* funguje jako čtení pod lavicí... Ruku v ruce s comicsem padesátých let se tomuto proudu udělala přítrž až s pozdějším vystoupením psychiatra Frederica Werthama a vydáním jeho knihy *Svádění nevinátek* (Seduction of the Innocent, 1954), díky které se zavedla cenzura v dětských comicsech. Spillaneův literární návrat v šedesátých letech už byl jiný – v té době se na území detektivky objevilo mnoho dalších autorů, využívající postupů drsné školy i Spillaneho extremismu – za všechny může být zmíněn třeba Ed McBain.

Dangcrus Thing in the United States. Any means which will, with Hammc, lead to their extirpation and in particular their death by his hand arc Good“ (La Farge, c. d., s. 184).

²² VRBA, F.: *Kultura života proti „kultuře“ smrti*. In: *Rudé právo*, 24. 12. 1952, s. 3. Článek v *Lifu* vyšel 23. 1. 1952, k tomu srovnaj též pasáž z knihy KAHN, Albert E: *Hra smrti*. Praha : Mladá fronta, 1955, s. 67 – 68.

²³ ADAMEC, O.: *Spillancho Osamělá noc a americká moderní romance*. In: *Rudé právo*, 24. 11. 1953, s. [4].

Mickey Spillane a jeho hrdina Mike Hammer zůstává i přes další pokusy z pozdější doby součástí začátku padesátých let. K jeho příběhům můžeme dnes přistupovat tedy jako k již historickému dokumentu, nebo se pokusit je číst znovu s určitou nostalgií. V době takřka absolutního uvolnění tabu a ztráty některých z hodnot, v době vražd takřka v přímém přenosu a v době cynismu a ironie, je najednou Hammer až příliš všední. Jeho půvab a trvalost bych viděl v setrvávání na pomezí comicsu, detektivky, thrilleru, ale i čistého pulp-fiction, i revolverového a trochu dryjáčnického psaní. Chápejme je jako inspirační zdroj zejména pro dekadentní období kriminálního filmu sedmdesátých let, případně (příčemž Eastwoodův *Dirty Harry* je v logické linii synem Mika Hammera) období postmoderny. Navíc v tradici současné tarantinovské hry by měl být právě takový typ literatury pro mnohé obnoven a připomenut jako jeden ze základních inspiračních zdrojů.

Z praveku slovenskej detektívky (niekoľko poznámok)

VLADIMÍR PETRÍK, Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava

Začiatky slovenskej detektívky spojené aj s edičným zámerom sa viažu na autora (a zároveň vydavateľa), ktorý písal pod pseudonymom Bieloohorský. Bol to trnavský knihtačiar a vydavateľ Gustáv Adolf Bežo. Trnavskú tlačiareň viedol od roku 1919 do roku 1932. Bol aj literárne činný. Od roku 1918 vydával a redigoval časopis *Slovensko*, do ktorého prispieval publicistickými žánrami a prekladmi. V rokoch 1925 – 1926 vydal tri zošity *Detektívnych noviel* so štyrmi príbehmi: *Žltý gombík*, *Vražda v dome bankárovom*, *V driapoch smrti* a *Stolár a kravata*.

Ak za prvú detektívku v svetovej literatúre pokladáme *Vraždu v ulici Morgue* od Edgara Allana Poea, ktorá vyšla roku 1841 (inde sa udáva aj dátum 1845), tak detektívny žáner meškal na Slovensku viac ako osemdesiat rokov. Pravda, záležitosť je komplikovanejšia, pretože západnej Európe tiež trvalo pár desaťročí, kým sa v nej tento žáner presadil. Keďže Edgar Allan Poe bol známy najprv vo Francúzsku, kde ho prekladal a popularizoval Charles Baudelaire, jedným z prvých autorov využívajúcich tento žáner bol Emile Gaboriau. Jeho román *Prípád vdovy Lerougeovej* vyšiel roku 1866. No celoeurópsku popularitu mu získal Angličan Arthur Conan Doyle svojím Sherlockom Holmesom. A to sme už pri vročení 1887. Ten osemdesiatročný časový sklz sa nám takto scvrkol na púhych tridsaťosem rokov. Je to veľa, je to málo? Treba si uvedomiť, že na Slovensko sa všetky žánre dostávali oneskorene. Horšie bolo, že keď Bieloohorský po treťom zošite prestal písať a publikovať kriminálne príbehy, detektívny žáner upadol takmer do zabudnutia a kriesili ho len nemnohí autori. Takýto stav trval v podstate až do šesťdesiatych rokov 20. storočia, keď sa ho ujali niektorí renomovaní autori (K. Lazarová, V. Mináč a iní), no ani potom nenastal väčší rozkvet. Takže môžeme povedať, že žáner kriminálneho románu či novely nepadol u nás na veľmi úrodnú pôdu a je až dodnes okrajovou záležitosťou. Hovoriť sa dá len o výnimkách (D. Kapitáňová a i.).